

conferència de CLOENDA

Després de tota una setmana analitzant la història, les seves causes i conseqüències, cal plantejar nous reptes per tal de projectar el nostre futur. Presentem un extracte de la conferència pronunciada pel professor Josep Fontana com a cloenda dels XXXIII Premis Octubre.

Bases per a una nova transició

Des del moment en què es va autoritzar els partits fins aleshores clandestins a participar en el joc, els que s'havien presentat com a líders de la ruptura no solament van ajornar els objectius pels quals deien estar lluitant, sinó que hi van renunciar per sempre més. El que havien fet no havia estat un pacte per afrontar una situació provisional de transició, sinó una conversió amb renúncia explícita i definitiva a una gran part dels principis que fins aleshores havien proclamat. No sé què poden sentir els vells militants socialistes que van participar en el congrés de Suresnes en veure la marxa que va seguir després el seu partit, però sí que puc dir que algú com jo, que havia estat vint anys al PSUC, en moments en què militar significava jugar-se la cara, i que ho havia fet perquè creia de veritat que estava combatent pels objectius fixats als seus programes –pel reconeixement del dret d'autodeterminació, per posar un sol exemple–, podria haver arribat a entendre que el meu partit renunciés de moment a assolir-los,

però no que els abandonés del tot i per sempre més, com va passar.

Vaig aguantar, perquè els temps eren encara incerts i no era segur que no hi pogués haver un procés d'involució que exigís donar la cara per salvar els mínims guanys democràtics aconseguits, mentre veia com aquella confluència de les forces del moviment obrer, de grups ciutadans, de catòlics progressistes, de sectors nacionalistes i de partits d'esquerra que havia protagonitzat a Catalunya una mobilització col·lectiva extraordinària, que culminaria l'Onze de Setembre de 1977 en la manifestació més gran que mai s'hagués vist a Barcelona, era no solament marginada, sinó desmuntada des de dalt, seguint les instruccions d'un Carrillo que, per una banda, els ho devia als que l'havien legalitzat, però que volia, a més, que la política se seguís fent en negociacions per dalt entre els dirigents polítics, tal com s'havia fet la transició, evitant tant com fos possible la participació de la gent del carrer.

La meua paciència –i amb això acabo el que en aquestes paraules hi ha de

"La meua paciència va arribar a la seva fi un seguit inacabable de guanys per a la

testimoni personal– va arribar a la seva fi aquell mateix any 1977, el dia en què em va tocar de sentir Carrillo parlant a Barcelona, al Palau d'Esports, per explicar a la militància que els Pactes de la Moncloa comportaven un seguit inacabable de guanys per a la classe obrera i que, de fet, eren una passa endavant cap a la societat socialista, o poca cosa menys. En sortir d'aquella reunió vaig decidir que mai més no tornaria a afiliar-me a un grup que pretengués tenir el dret de pensar per mi i de manipular les meves conviccions segons convingués a les necessitats estratègi-

ques dels seus dirigents (és a dir, vaig decidir que mai més no m'afiliaria a cap grup).

Els successos de començament de 1981 ens il·luminen la naturalesa real

la confusió general que hi ha en el relat d'aquests esdeveniments el que podem qualificar d'indiscutible és el fet que a començament de 1981 la situació del país semblava haver-se escapat de les

tic que més havia fet per convertir-lo en rei: *"Ese no sirve porque tiene plomo franquista en el ala."* Que no deixa de ser un argument sorprenent, venint del príncep que havia aconseguit de convèncer Carrero Blanco que era *"católico, patriota y con una lealtad hacia el Caudillo fuera de toda duda"*.

Deixant de banda aquestes misèries, el que m'interessa més de remarcar és que allò que causava inquietud als militars a començament de 1981 no era ja el tema dels comunistes, perquè en aquells moments ja estava clara la seva innocuïtat, sinó el de les autonomies. Una qüestió agreujada, si voleu, pels atemptats d'ETA, però que no es limitava pas al problema basc, sinó que s'estenia al conjunt del sistema autonòmic. Espantat per les notícies de conspiracions, el que el rei va voler fer per tal d'acontegar els militars i desactivar les seves amenaces d'actuació violenta era un cop pacífic que reforçés la corona i que, com dirà un periodista proper al franquisme, tindria com un dels seus objectius fonamentals *"corregir los excesos de un inventado proceso autonómico y frenar su alocado y suicida desarrollo, modificar parte de la Constitución, sobre todo el título VIII [...] e impulsar el sentido de nación, el concepto de España"*.

Milans mateix, un cop a la presó, va explicar que no es tractava ja de la indignació que havien sentit el "Sábado Santo rojo" per la legalització dels comunistes, sinó que ara, pel febrer de 1981, les coses eren molt més greus: *"Era la propia transición la que hacía aguas por todas partes."* Podeu posar en dubte, si voleu, les seves afirmacions, que el rei mateix hagués organitzat el "golpe de timón constitucional", com l'anomena Milans, i li hagués dit que Armada *"tenía todo muy bien preparado para solventar los graves problemas que tenía España en aquellos momentos"* amb un Govern de salvació nacional.

O el que el capellà que va assistir Armada a la presó assegurava que aquest li havia dit: que havia estat el rei qui li va proposar a mitjan 1980 *"ser presidente de un hipotético gobierno de concentración o unidad nacional a formar con representantes de los principales partidos políticos. Juan Carlos quería, llegado el*

el dia que vaig sentir Carrillo explicant a Barcelona que els Pactes de la Moncloa comportaven classe obrera i que, de fet, eren una passa endavant cap a la societat socialista, o poc menys."

del pacte de la transició. No vull entrar a discutir els confusos esdeveniments del dia 23 de febrer, que tenen una bibliografia tan extensa com esbiaixada, que sembla encaminada sobretot a entretenir-nos amb els detalls per evitar que ens fixem gaire en el context. La darrera aportació sobre aquest tema, el recent llibre del tinent general Calderón Fernández i del coronel Ruiz Platero, es dedica a explicar-nos minuciosament tot el que envolta l'assalt al Congrés de Tejero, però deixa al marge, com si no hi tingués res a veure, el que fa referència a l'anomenada "solució Armada". Dins de

mans a Suárez, del qual volia desfer-se el rei, preocupat per les notícies que li transmetia Armada, que li assegurava que es preparava un cop militar per al mes de maig següent. Deixeu-me dir, com un incís, que la forma en què el cap de l'estat es va desfer de Suárez, sense cap mena de consideració cap a l'home que li havia fet la feina bruta i que, sobretot, havia acceptat d'assumir totes les culpes davant dels militars, es pròpia del personatge que, en tractar de reemplaçar Arias al front del Govern, va respondre a Gonzalo Fernández de la Mora, que li suggeria el nom de López Rodó, el polític

momento, satisfacer las apetencias de los generales y frenar su descontento por la marcha de la transición”.

Però el cas és que, si podem acceptar que el cop de Tejero va ser una improvisació irresponsable, algú ens ha d'explicar què hi feia el general Armada al Congrés, proposant al cap dels assaltants que deixés pas a un “cop de timó” que comportava un Govern de concentració dels diversos partits, presidit pel mateix Armada, amb suspensió temporal almenys d'aquella part de la Constitució que es referia al procés autonòmic. I reconeixereu que es fa molt difícil de creure que Armada hagués muntat tota aquesta operació sense comptar amb alguna forma d'aprovació de dalt de tot i sense tenir alguna mena de garantia que la seva proposta seria acceptada per una part almenys dels diputats als quals es disposava a exposar-la. Els autors d'aquest darrer llibre sobre el 23-F que us he citat ens diuen que *“el gobierno de Calvo Sotelo no tuvo interés en que se hiciera una investigación a fondo, aunque fuera con prudencia, de lo sucedido en torno al 23-F”*. Jo afegiria que ningú no sembla haver tingut interès per aclarir les coses, ni ells tampoc.

I ací ens convé prendre en consideració la forma com una part del projecte es va realitzar poc més tard, pel juliol d'aquell mateix any 1981, amb l'aprovació de la LOAPA, i remarcar que el partit socialista, que només quatre anys abans parlava d'autodeterminació, la va votar, fet que devia resultar la prova definitiva de la seva integració en el joc, que era la condició necessària per al seu accés posterior al poder. Dementiria així la malfiança del rei, que en 1977 havia demanat al seu *“querido hermano”* el xa d'Iran deu milions de dòlars per reforçar el partit de Suárez i ajudar-lo contra uns socialistes que es pensava, bastant injustament, que eren republicans.

Avui han passat prop de trenta anys des de la fi del franquisme i més de vint-i-cinc des de la consolidació d'aquesta transacció que va permetre la continuïtat d'un postfranquisme encara ben viu en l'actualitat, com ho demostra el fet que un home com Fraga,

“És hora que comencem a plantejar-nos seriosament alguna mena de transició real, més transparent i participativa, que acabi amb les restes del franquisme que encara patim”

que té les mans brutes de la sang de víctimes de la dictadura i que hauria d'estar content del fet que se l'hagi amnistiada, s'atreveix encara a amenaçar-nos amb una involució constitucional.

El preu de la transacció ha estat ja pagat, i amb escreix. És hora, doncs, que comencem a plantejar-nos seriosament alguna mena de transició real, més transparent i participativa, que acabi d'una vegada amb les restes del franquisme que continuem sofrint. No vull dir que exigim als partits d'esquerra –i que consti que amb aquesta denominació vull dir simplement que estiguin a l'esquerra del PP, que no és demanar massa– que compleixin ara el que oferien en 1976, abans de pactar. Però sí que em penso que cal exigir-los que es revisi una Constitució que es va elaborar al marge del país, al qual se li va plantejar una disjuntiva en què se li demanava simplement si volia aquella Constitució o la continuïtat de les “Leyes Fundamentales” del franquisme. Aquesta vegada cal que hi hagi molta més participació de tots en un joc en què ens hem de jugar el nostre futur i les nostres llibertats.

Cal que hi hagi participació per eradicar un dels mals majors que ha causat aquesta transició. Una pràctica de negociacions per dalt, d'acords poc transparents entre dirigents, ha acabat allunyant els partits del contacte amb el conjunt de la societat, que no pren part en la vida política com ho feia en els temps anteriors a la Guerra Civil, quan centres republicans, ateneus populars i *casas del pueblo* eren els punts de contacte entre els ciutadans i els seus representants.

Això permet d'explicar que siguin avui en tantes ocasions moviments socials nascuts de baix els que hagin de fer sentir la veu dels ciutadans en relació amb problemes que no reben l'atenció adequada dels partits o dels sindicats. En la mesura en què els canals pels quals s'expressaven en el passat les aspiracions de canvi semblen avui amb escassa eficàcia, s'explica que hi hagi veus que reclamen un nou paper per a la societat civil i per als moviments socials que aquesta crea, bé siguin encaminats a objectius determinats, com els que lluiten pels drets humans o pel medi ambient, bé es tracti de grups constituïts per dirigir moviments espontanis de protesta, com els que van omplir els nostres carrers per expressar el refús a la guerra d'Iraq.

Quan parlo de les restes del franquisme que ens cal eliminar penso, sobretot, en aquesta mena de nacionalisme agressiu, nodrit de mites, prejudicis i intransigència, que va servir el 1936 per legitimar la destrucció de les nostres llibertats, que el PP ha utilitzat des del poder en aquests darrers anys i que pretén de seguir usant des de l'oposició, per alimentar les pors i els enfrontaments que formen l'essència mateixa del seu programa.

Per enfrontar-nos-hi cal que combatem la confusió entre nació i estat. La nació és el resultat d'un sentiment col·lectiu d'identitat de caràcter essencialment cultural que un grup d'homes i dones escull perquè s'hi sent representat, perquè ha triat una manera de viure i una gent amb qui compartir-la. L'estat és, en canvi, un cos polític nascut d'un contracte social, la funció del qual és la de garantir uns drets al con-

junt dels ciutadans, a canvi d'uns deures respecte de la institució i d'una solidaritat en relació amb la resta dels que l'integren. No volem ésser súbdits d'un poder estatal absolut, que pensa tenir el dret d'intervenir en qüestions com la de decidir quina llengua hem de parlar o –si voleu que baixem fins als ridículs extrems de l'actualitat– fixar-nos el color de la samarreta amb què s'ha de jugar a hoquei patins (una activitat transcendental, de la qual, sembla, depenen el futur del país i el benestar dels seus pobladors).

Ens cal combatre la falsa legitimitat de l'estat-nació, hereu històric de les monarquies absolutes, que no té cap paper en el món actual, en el qual la defensa ha passat a ésser una qüestió supranacional i les banderes i les trompetes han perdut la funció de signe d'identificació que podien haver tingut en el passat. Contra ell hem de reivindicar l'estat plurinacional, en què puguin conviure en pau elements ètnics i nacionals diversos. El segle XX ha vist massa exemples de neteja ètnica encaminada a assegurar una homogeneïtzació a la força. A un patriotisme basat en mites fundacionals, en un racisme identitari i en els prejudicis contra els altres, que és el que utilitza habitualment l'estat-nació, li hem de contraposar un nacionalisme entès com un fenomen de consciència col·lectiva, de naturalesa cultural, basat en la tolerància de l'altre.

Ens cal deixar ben clar, per altra banda, que el fonament i la legitimitat de l'estat no resideixen ni en la raça, ni en la història, ni en cap mena d'*unidad de destino*, sinó en el contracte social que se suposa que renovem en cada votació general i plantejar-nos en el futur en aquests termes la relació amb el nostre estat, exigint-li les obligacions que té amb nosaltres, en especial la de proporcionar-nos serveis socials bàsics com els de l'ensenyament públic, la sanitat pública i un sistema de pensions adequat.

Quan el senyor Borrell parlava el mes de juliol passat de "l'estupidesa de la lluita identitària", oblidava que aquesta lluita només acostuma a produir-se quan hi ha algú que estúpidament coarta una identitat per imposar-ne una altra, no pas per predicar l'internacionalisme. I que si els perdedors en aquest combat li sem-

**"Els mals d'avui
no els curarem
fins que
no ajudem
entre tots
a fer que bufi
un vent
de racionalitat
que s'endugui les
intransigències
tribals d'una
i d'altra banda"**

blen a ell estúpids, d'altres pensem que els vencedors tenen una responsabilitat criminal pel fet de voler justificar en termes de patriotisme actes d'opressió que el que pretenen habitualment és criminalitzar la reivindicació de drets que, en teoria almenys, són universalment reconeguts, fins i tot per l'estat que en la pràctica els nega als seus súbdits. Nosaltres, d'això, en tenim una experiència de segles.

Ens cal netejar el camp de les relacions entre el conjunt dels ciutadans de l'estat del tòpic i del prejudici. Podem discutir tant com es vulgui en termes de raonament polític, però els mals d'avui no els curarem fins que no ajudem entre tots a fer que bufi un vent de racionalitat que s'endugui les intransigències tribals, d'una i d'altra banda, perquè és veritat que n'hi ha per les dues bandes, per la de les cultures minoritàries i per la de la cultura estatal dominant, però les de la tribu més gran són encara més malèfiques que les de les petites, ja que els manca la consciència del seu caràcter tribal. Que els nacionalistes de l'estat-nació –posem el PP si voleu, però no són pas ells sols– anomenin en to despectiu "nacionalistes" els altres és una

mostra d'aquesta incapacitat de mirar-se al mirall.

Si hem de participar com a ciutadans –no com a súbdits, que és un terme propi de les monarquies absolutes i de les dictadures– en un nou estat espanyol en formació, volem que sigui com aquell que propugnava a València en 1937 Pere Bosch Gimpera, quan sostenia que "*Espana no será una zona de dominio para ninguno de sus pueblos o para ninguno de sus grupos de hombres, sino una resultante de una floración natural y de una unión cordial y libre*". Aquest projecte el van fer impossible els militars revoltats en 1936, i l'ha seguit fent inviable el postfranquisme que encara no hem aconseguit de treure'ns del damunt, amb els seus Aznars i Fragues amenaçant-nos de fer marxa enrere, fins tornar a 1936 si cal.

Per refundar aquest estat lliure i solidari ens cal un nou contracte social que el defineixi. Un contracte per al segle XXI, que no neixi tarat, com el de 1978, per les imposicions d'un poder hereu de la sagnant victòria del 1939 i per les temors que aleshores creava la remor de sabres a les casernes. I ens cal que aquesta vegada no sigui, com aquell, l'obra d'un grup de dirigents que negocien entre ells, sinó que estigui obert a la participació d'una societat que cada vegada està més cansada del paper passiu a què se la vol condemnar –limitat a poca cosa més que triar cada quatre anys entre les diverses llistes tancades que els dirigents dels partits ens proposen– i que s'està acostumant a sortir al carrer per fer-se escoltar.

Ningú no ha de tenir por de les llibertats que aquest nou contracte social pot atorgar. El sol límit que és lícit d'imposar a la llibertat és el que fa referència a la necessitat de defensar que la dels uns no afecti ni coarti la dels altres. Si d'aquest programa mínim de liquidació del postfranquisme i establiment d'un nou marc de convivència en llibertat en voleu dir "segona transició", sigui en bona hora. Però que consti que haurà de ser d'una naturalesa enterament nova, ben allunyada de la trista transició en què hem estat vivint.

Josep Fontana,
València, 30 d'octubre de 2004